OSMANLILARDAN GÜNÜMÜZE HER YÖNÜYLE ULUSLARARASI

BODRUM SEMPOZYUMU (24-26 EKİM 2007)

BİLDİRİLER

Hazırlayanlar:
Prof. Dr. Ahmet Özgiray
Prof. Dr. M. Akif Erdoğru

Bodrum, 2008

BODRUMLU ŞEYHÜLİSLAM BODRUMÎ ÖMER LUTFİ EFENDİ

Mehmet İpşirli*

Sayın Başkan, değerli Bodrumlular ve bilim adamları,

Tarihi kadim zamanlara dayanan ve tarih boyunca pekçok tanınmış insanın bu arada bir de değerli bir şeyhülislamın çıkmış olduğu Bodrum'un geçmişine ve bugününe ışık tutacak olan böyle bir sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarak sözüme başlamak istiyorum.

Osmanlı Devlet teşkilatında ilmiye, seyfiye ve kalemiye şeklinde oldukça erken tarihte teşekkül eden üç temel meslekten ilmiyenin en üst makamı şeyhülislamlıktı. II. Murad'ın saltanatı başlarında 1424 te teşkil edilen ve tanınmış alim Molla Fenarî'nin tayini ile ayrıca değer kazanan bu makamın kendine has bir tarihi seyri olup Osmanlı'nın sonuna kadar Devletin en etkili ve itibarlı kurumlarından birisi olmuştur. Bu makam sadece dinî-hukukî saha ile sınırlı kalmayıp devletin bütün idarî-siyasî açılımlarında, sıkıntılarında sistemin içinde önemli bir kurum olarak daima ağır sorumluluklar üstlenmiştir. Yetki ve sorumlulukları açısından mukayese edilecek olursa bugünki devlet teşkilatında şeyhülislamlığın birçok kimsenin düşündüğü gibi Diyanet İşleri Başkanlığına değil Anayasa Mahkemesi kurumuna takabül ettiğini söylemek gerekir.

Osmanlı devlet teşkilatında 1424'den 1922 yılına kadar yarım bin yıl aralıksız devam eden bu kurumda 131 şeyhülislam görev yapmış, bunlardan bazıları mükerreren göreve geldiklerinden 182 değişim olmuştur.

Bu yüz otuz bir şeyhülislamın memleketlerine bakıldığında bazı şehir ve ilçelerin bu konuda ön plana çıktığı birçok tanınmış şehirden ise bir tane bile çıkmadığı görülmektedir. Mesela Tokat'tan altı şeyhülislam çıktığı halde Kayseri'den hiç çıkmamıştır. Bu anlamda Bodrum'un dikkati çektiği görülüyor. Gerek ilim adamı gerekse sanat ve siyaset adamı olarak birçok tanınmış insanın çıkmasının bir tesadüf olmayıp bunda, bu kadim şehrin cografi konumu ve sahip olduğu tarih ve geleneğin önemli etkisi olduğu bilinmektedir.

---

* Prof. Dr. Fatih Üniversitesi Tarih Bölümü.

Şeyhülislam Bodrumî Hacı Ömer Lutfi Efendi

Bodrumlu Hacı Ömer Efendi'nin torunu, Hacı Mehmed Efendi'nin oğlu olan Ömer Lutfi Menteşe Sancağı, bugünki Muğla iline bağlı Bodrum kazasının Saravolos nahiyesinin Sandima (bugünki ismi Yalıkavak) köyünde 1233 (1817-18) senesinde doğdu. Eserlerinde Arab usulüne uygun olarak künyesi "Omer Lutfi bin El-Hac Mehmed bin El-Hac Ömer bin El-Hac Ömer bin El-Hac Ali El-Bodrumî" olarak verilmektedir.[1] Bu künyeden ailenin bir kaç nesilden beri hacca gidecek imkana sahib varlıklı bir aile olduğu anlaşılmaktadır.

Hayatı ile ilgili şeyhülislam biyografilerini içeren eserlerde standart bilgiler verilmekte ise de, özellikle II. Abdülhamid zamanda meşihat makamında bulunduğu iki buçuk seneden fazla dönemdeki icraatı önemli olduğu halde hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Memuriyet hayatı *İlmiye Salnamesi*'nde[2] kısaca verilmiştir.[3] Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan katalog taramasında ise on sekiz belge özeti ve bunlara ait tarih ve dosya numaraları verilmektedir.[4]

İlk öğrenimini memleketi Bodrum'da yaptı. Akabinde İstanbul'a geldiğinde devrinin tanınmış müderrislerinden Ders vekilliği ve Mabeyn hocalığı görevlerinde bulunmuş Akşehirli Ömer Efendi'nin[5] (ö. 1851) derslerine devam etmiş ve kendisinden icazet almıştır. Daha sonra 1266 (1850) senesinde Ruus imtihanına girerek ibtida-i haric derecesiyle müderris oldu. Birçok talebe yetiştiren Bodrumî, Sultan Abdülaziz'in culusundan sonra oğlu Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'ye hoca olarak tayin edildi. 1282 (1865-66)'de Tophane Müftülüğüne atandı. 1285 (1868)'de Bilâd-ı Hamse mevleviyetine ulaştı. Arkasından 1284 (1867-68)'de memuriyeti Tophane azalığına nakledildi. 1285 (1868-69)'de Dâr-ı Şura-yı askerî müftülüğüne tayin edilip, ilaveten Meclis-i intihâb-ı

---

[1] Dedesi ve dedesinin babasının isimlerinin Ömer olması dikkati çekmektedir.

[2] 1334/1916 senesine ait olan bu salname bir kere hazırlanmış olup yirminci yüzyıl başlarında özellikle Osmanlı ilmiye mesliğinin merkez teşkilatını vermektetir. Asıl önemli olan yönü ise Molla Fenari'den Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'ye kadar 124 şeyhülislamın kısa hayat hikayesini ve orijinal fetvalarından örnekler vermesidir. Geniş bilgi için bk. M. İpşirli, "İlmiye Salnamesi", *DİA*.

[3] *İlmiye salnamesi*, s. 612-14.

[4] Ömer Lutfi Efendi'nin memuriyet ve icraatını tanıtmaya yardımcı olacak belgeler vardır.

[5] Cevdet Paşa, Tezakir, IV, Tezkire 40, s. 8

hükkamü'ş-şer azalığı ile ödüllendirildi. Bu sırada kendisine Haremeyn pâyesi verilip.[6] 1286 (1869-70)'da İstanbul pâyesine yükseltilip, Meclis-i İmtihan-ı Kur'a azalığına tayin olundu. 1288 (1871-72)'de bütün bu memuriyetlerden ayrılarak Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye âzâlığına getirildi.

1290 (1873)'da Üsküdar Bidayet Mahkemesi reisi, 1292 (1875)'de İstanbul kadısı oldu. Bu sırada ayrıca Anadolu kazaskerliği pâyesi ile ödüllendirildi. 18 Ocak 1889 / 16 Cemaziyelevvel 1306 tarihinde Uryanîzade'den boşalan Şeyhülislamlık makamına tayin edildi. İki sene yedi ay on sekiz gün bu görevde kaldıktan sonra "Maksudiye Hanı" meseselesi yüzünden 3 / 4 Eylül 1891 / 28/29 Muharrem 1309 tarihinde azledilmiştir.[7]

Bu sırada "Maksudiye Hanı" hakkında verilen bir dilekçe ilgisi sebebiyle sadaret ve meşihat makamlarına havale ediliyor. Burada "Maksud" kelimesi "Murad" anlamına, "Han" kelimesi de padişahlara ait "Han" anlamına geldiği ve davanın meşihate havalesinin ise Şeyhülislam Ömer Lutfi Efendi'den Abdülhamid için hal fetvası alınarak yeniden Sultan Murad Han'ı tahta çıkarmayı kasdedildiğini bildiren bir jurnalin Saray'a sunulması üzerine başta Sadrazam Yusuf Kamil Paşa ve Şeyhülislam Ömer Lutfi Eendi olmak üzere kabinenin bir çok nazırının değiştirildiği görülmektedir. Bu azilde o sırada meşihat mektupçuluğu hizmetinde bulunan ve Ömer Lutfi Efendi'ye halef olan Cemaleddin Efendi'nin rolü olduğuna işaret edilir.

Maksudiye Hanı meselesiyle ilgili İbnülemin, Son Sadarazlar kitabında Yusuf Kamil Paşa'nın biyografisini verirken bu konuyu da bir ölçüde değerlendiriyor.[8]

1897/1314'de vefatına kadar ömrünü Çamlıca'daki köşkünde geçirdi. Burada kendisi bir mescid ve zevcesi Fatma Hanım mektep yaptırdı. Mermer sandukalı baş ve ayak şahideli kabri bu mescidin avlusunda bulunmaktadır.

Mezar taşı yazısı:

---

[6] İlmiye mesleğinde yüksek bir payedir. Yüksek geliri olmamakla birlikte İstanbul kadılığına geçişi sağlayan bir rütbe olduğundan önemli idi, M. Z. Pakalın, Osmanlı Tarih Terimleri ve deyimleri Sözlüğü, I, 746-47.

[7] İ. H. Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, V (Osmanlı Devlet Erkanı), s. 158.

[8] İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, Cüz 8-9, s. 1265, 1364-1367

Hüve'l-Hallâku'l-Bâki
Şeyhülislam-ı
Sâbık Bodrumî
El-Hac Ömer Lutfi
Efendi'nin ruhuna
Ve kâffe-i ehl-i iman
Ervâhına li'llâhi'l-Fâtiha
18 Zilkade sene 1314/8 Nisan sene 1313

Musassâ imtiyaz ve murassâ Osmanî, murassâ Mecidî nişanlarıyla altın ve gümüş imtiyaz madalyalarına sahip idi. Fetvâlarına *"Ketebehû el-fakir ileyhi azze şânuhû Ömer Lutfi, ufiye anh"* imzasını atmıştır.

Bodrumi Ömer Lutfi Mescidi: Ömer Lutfi Efendi, Küçük Çamlıca'nın doğusunda, selamlık ve haremlik kısımlarından oluşan köşkünün ve etrafında bulunan bağ ve bahcesinin yanında 1309/1891 tarihinde kendi ismiyle anılan bir Mescid yaptırmıştır. Konyalı muhtemelen yetmişli yılların başında ziyaret ettiğinde Köşkün, bağ ve bahçenin harab vaziyette bulunduğunu ayrıca mescidin de âcilen tamire muhtac olduğunu belirtmektedir.[9] Bu tebliğ hazırlarken yapılan ziyarette çatı ile örtülü eski mescidin onarılarak muhafaza edildiği ve yaz aylarında Kur'an-ı Kerim öğretilmesi için kullanıldığı, bu mescidin kıble duvarına bitişik olarak yeniden kubbeli, minareli yüksekce bir camiin yapıldığı görülmüştür.

Eski Mescidin duvarında halen mevcut olan kitabe şu şekildedir:

Kāle'llahu Ta'âlâ: "Le-mescidün üssise ale't-takvâ min evveli yevmin ehakku en tekume fih". [10]

An Ali Radıyallahu Ta'âlâ anh-Kāle Rasulullah sallallahu Ta'âlâ aleyhi vesellem: "Men benâ lillâhi mesciden, bena'llâhu lehû beyten fi'l-cenneti". 11

Hüdâvend-i mu'azzam hazret-i Abdülhamîd-i Sânî
Serîr-i saltanatında dâ'im etsin hazret-i Mevlâ
O şâhı zıll-ı Yezdân'ın atâ'-i bî-şumâriyle

---

[9] İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi,* İstanbul 1976, I, 117-119.

[10] "...İlk günden takvâ üzerine kurulan mescid (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur...", Kur'an, 9/108.

[11] "Kim Allah için bir mescid bina ederse Allah da ona cennette bir köşk ihsan eder", Hadis-i şerif.

Ömer Lutfi Efendi eyledi bu mescidi inşâ
Düşer binde bir ancak Re'fetâ böyle güher târih
Yapıldı ravza-i cennet gibi bir ma'bet-i zîbâ
1309 (1891).

Mescid önünde yapılıp bugün mevcut olmayan çeşmenin avlu duvarında bulunan kitabesi şu şekildedir:

Al abdesti bu mescidde kıl namaz
Kabul olur eyle anda çok niyaz.
1311 (1893).

Bu çeşmenin suyunun, bugün yola giden bu sebeble doldulup üzeri asvaltla kaplanmış olan kuyudan temin edildiği belirtilmektedir.

Ayrıca Ömer Lutfi Efendi'nin zevcesi Fatma Hanım'ın mescid civarında yaptırdığı bugün sadece kitabesi bulunan mektebin kitabesi:

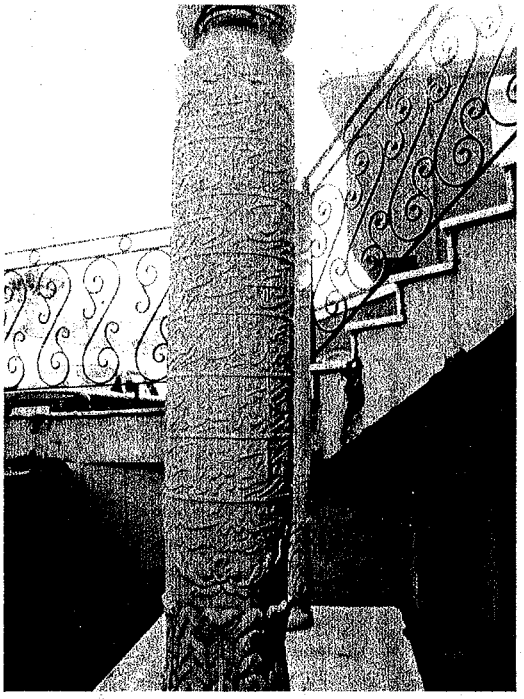
Hazreti Lutfî Efendi ki odur
Şeyhülislam-ı evvel eb-i fazl u kemâl
Zevce-i ismet-penâhı Fatıma
Hanım, ol sâliha ve hûrî-hisâl
Fî sebîlillah bu zîbâ mektebi
Eyledi inşâ zihî cennet-misâl
Pâdişahın ömrün efzûn ede Hak
Hâce Hanım da ola mesrûr-i bâl
Cevherin tarihin yazdım Re'fetâ
Dâr-ı feyz ve mekteb-i zîbâ vü âl
1311 (1893).

Ömer Lutfi Efendi'nin Arab dilini iyi bildiği yazmış olduğu iki Arabça eserden anlaşılmaktadır. Bu eserlerden birincisi *Mühehhevâtü Hâşiyetü'l-Hayâlî alâ şerhi'l-Akā'id* isimli bir akā'id kitabıdır.. Şerhin şerhi olan bu eser, Fatih Devri alimlerinden Hayalî lakabiyle bilinen Ahmed Şemseddin'nin (ö.875/1470?) Filibe'de müderris olduğu sırada yazıp Sadrazam Mahmud Paşa'ya takdim ettiği *Akā'id-i Nesefî* üzerine Sadeddin Taftazanî tarafından yazılmış olan şerh üzerine yapılmış bir haşiyedir. Lutfi Efendi Hayalî'nin şerhi üzerine bazı açıklamalar yaptığını, burada bazı hataları düzelttiğini kendi önsözünde ifade etmektedir. Sayfa 109'da Ömer Lutfi'nin bu eseri, Temyiz dairesinde başkan bulunduğu sırada Üsküdar İhsaniye mahallesinde 1291 (1874)'de tamamladığını; 29 Zilkade 1292'de İstanbul kadısı iken

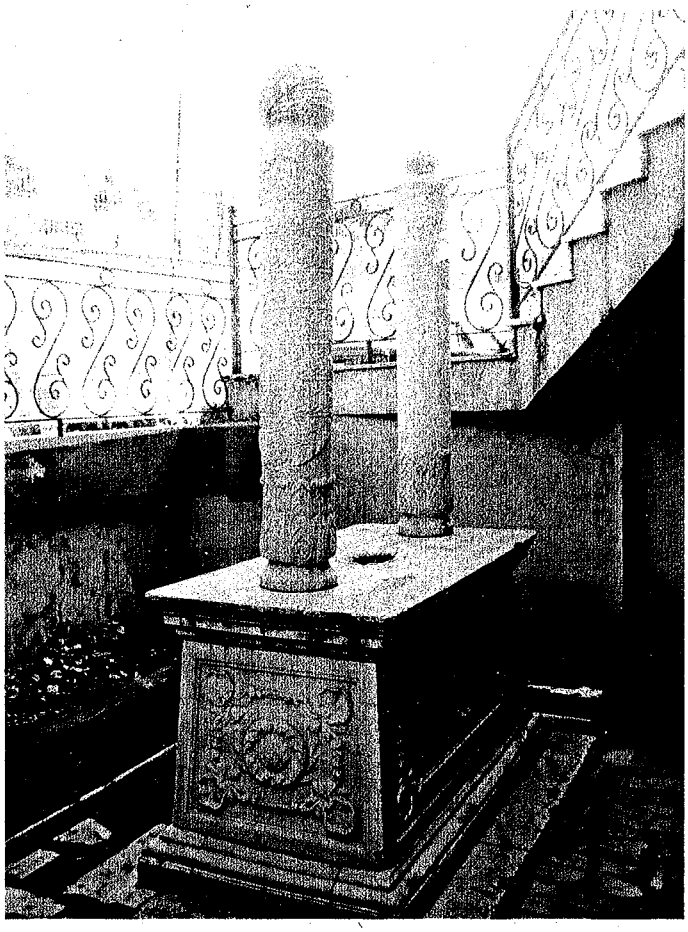
temize çektiğini belirtmektedir. Eser 5. Rebiülahir 1293 (1876)'da 110 sayfa olarak tabedilmiştir.

İkinci eseri ise Vakıflarla ilgili bir fetva üzerine kaleme alınmış on beş varaklık kısa ancak oldukça tertibli olarak hazırlanmış olan arabça bir risaledir.[12]

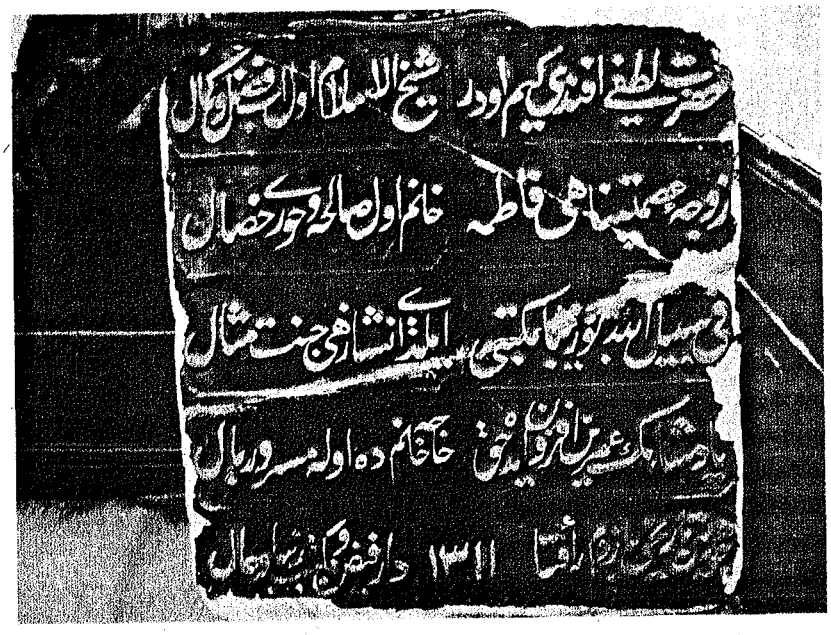
XIX. yüzyılın ikinci yarısında birçok talebe yetiştiren, önemli hukukî ve dinî görevlerde bulunan Ömer Lutfi Efendi belki memleketi olan Bodrum için belki belirli hizmeti olmamıştır. Ancak köklü bir aileye mensub bu vatan evladının kendi gayretleriyle tanınmış bir devlet adamı haline gelmesi şüphesiz Bodrum için bir gurur vesilesidir.

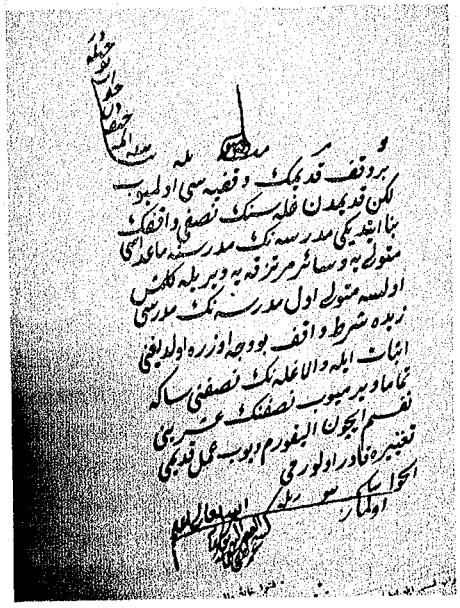
[12] Risalenin itinalı bir nüshası İstanbul Üniversitesi, Nadir eserler kütüphaesi, AY. Nr. 3322'de bulunmaktadır. Ömer Lutfi Efendi'nin her iki eseriyle ilgili daha etraflı bilgi için Doç. Dr. Tahsin Özcan'ın İslam Ansiklopedisinde (DİA) çıkacak "Ömer Lutfi Efendi" maddesine bakılabilir.

Bodrumi Ömer Lütfi Efendi

Ö. Lütfi Efendinin mezartaşı

Ö. Lütfi Efendinin imzasını taşıyan orijinal fetvası